

TÜRKİYE'DEKİ SİĞINMACILARIN SOSYAL PROFİLİ¹

The Social Profile of Asylum Seekers in Turkey

Sema BUZ*

Özet

Türkiye farklı göçmen grupları için ev sahibi bir ülkedir. Bu gruplar içinde sığınmacılar önemli bir kategoridir. Bu kişiler kendi ülkelerinde ırkı, dini, milliyeti, sosyal bir gruba üyeliği ve politik düşünceleri nedeniyle baskı görmekten korktuğu için başka bir ülkeden sığınma istemektedirler. Sığınmacılık, yalnızca travmatik bir süreç değildir aynı zamanda pek çok soruna karşı incinebilirliği arttırır. Bu çalışmada araştırmacı tarafından Türkiye'deki sığınmacılarla 2002 ve 2006* yıllarında yapılmış iki alan araştırmasının bulguları sunulmaktadır ve bu grupların sosyal profilleri hakkında bilgi vermek amaçlanmaktadır. Bu bilginin, sığınmacılarla çalışan pek çok disiplin ve meslek üyeleri için önemli olduğu düşünülmektedir ve polisler de özellikle Türkiye'de 30'a yakın uydu ilde sığınmacılarla yüz yüze çalışan bir meslek grubu olduğu için önemlidir. AB süreciyle birlikte Türkiye'nin göç ve iltica sisteminde büyük değişimler meydana gelecektir ve sığınmacıların sosyal profillerini bilmek bu anlamda önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Sığınmacı, Sığınmacıların Sorunları, Sığınmacıların Sosyal Profili.

Abstract

Turkey is a host country for different migrant groups. The asylum seekers are important categories in these groups. These people want to asylum from another country for fear to see pressure because of their race, religion, nationality, being a member of a social group and political opinions. Asylum seeking not only a trumatic process but also it increases vulnerability against a lot of problems. In this article findings of two different reserachs which done by researcher with asylum seekers in Turkey

¹ Bu çalışma, Hacettepe Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Birimi tarafından desteklenmiştir.

* Dr., Öğr. Gör., Hacettepe Üniv. İİBF, semabuz@hacettepe.edu.tr

PBD, 10 (4) 2008, ss.1-14

are presented and it is aimed that give information about social profile of these groups. This information is important for different professions and disciplines who are working with asylum seekers and police is one of the important profession who are working face to face with asylum seekers in nearly 30 satellite cities in Turkey. It will occur great changes in asylum and migration system of Turkey with process of European Union and it is important to know social profile of asylum seekers in Turkey.

Key Words: Asylum Seeker, Problems of Asylum Seekers, the Social Profile of Asylum Seekers.

Giriş

Türkiye göç tarihi, göç çeşitliliği ve kategorileri açısından oldukça zengin bir ülkedir. Tarihsel olarak Türkiye yurt dışına göçe katılan vatandaşları nedeniyle “köken ülke”, kendisine yönelen göçmenler için ise “ev sahibi ülke” konumundadır. Bu çalışmada Türkiye’ye yönelen göç hareketleri içinde özellikle son yirmi yıldır ağırlığını hissettiren sığınmacı göçü, göçle gelenlerin sosyal profili konuları üzerinde durulmaktadır.

1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesinde mülteci, “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da meydana gelen olaylar sonucunda ırkı, dini, milliyeti, belirli bir sosyal gruba üyeliği ve politik düşünceleri nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için, vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişi” olarak tanımlanmıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrası savaş koşullarından çıkılması sürecinde bu tanımın güncellenmesi ihtiyacı doğmuştur ve 1967 yılında imzalanan New York Protokolü ile bu tanımda geçen coğrafya (Avrupa) ve zaman (1 Ocak 1951) ibarelerinin kaldırılmış hali mülteci tanımını oluşturmuştur.

Türkiye 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesinde geçen mülteci tanımını coğrafi kısıtlama ile imzalamış ve kendi göç ve iltica düzenlemelerini 1994 tarihli İltica Yönetmeliği’ne göre yürütmeyi seçmiştir. Buna göre Türkiye’ye Avrupa ülkelerinden gelen kişiler “mülteci” olarak tanınırken ve üçüncü bir ülkeye gitme işlemleri yürütülürken, Avrupa dışı ülkelere (Ortadoğu, Afrika) gelenler “sığınmacı” olarak kabul görmekte ve Türkiye’de geçici ikamet edebilmektedir. Türkiye bu ikinci gruptan gelen ve geçici olarak

ülkemizde bulunan sığınmacıların daha çok geldiği bir ülkedir, bu nedenle izleyen bölümlerde sığınmacılar konusu ayrıntılı olarak irdelenecektir.

1. Türkiye'ye Göç

Türkiye'ye yönelen nüfus hareketleri açısından bakıldığında bu göçü çeşitli dönemlere ayırarak ele almanın mümkün olduğu görülmektedir. İlk dönem "ulusal inşa" dönemidir. Savaş sonunda Cumhuriyet Türkiye'si sınırları dışında kalmış Osmanlı topraklarında yaşayan Müslüman ve çoğunlukla Türk kökenliler Türkiye'ye göç etmiştir. 1945'ten 1980'lere kadar olan ikinci dönemde daha çok Bulgaristan'dan göç belirleyici olmuştur. Ardından Yugoslavya'dan göçmenler gelmiştir. 1980 ve 1990'ları kapsayan üçüncü dönem Afgan sığınmacıların gelişi ile başlatılabilir. 1980'lerde ayrıca Bulgaristan Türkleri de gelmiştir. 1980'li yıllarla birlikte, Türkiye bir transit göç bölgesi haline gelmiştir. Özellikle Ortadoğu'dan gelen mülteciler dikkat çekmektedir. Transit göçmen olarak görülebilecek bu grubun ilk örneği İranlılardı ve 1979 İran devriminden sonra gelip Türkiye'ye sığınmışlardır. Iraklılar ise 1988 ile 1991 yılları arasında toplam üç kitlesel göç hareketiyle Türkiye'ye gelmişler ve en büyük ikinci mülteci grubunu oluşturmuştur. Transit göçmen olan son grup 1992 yılındaki Bosnalılardır (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 259-265).

BMMYK kaynaklarına göre, Türkiye'ye son yirmi yılda çoğu İran, Irak ve Bulgaristan'dan olmak üzere iki milyon mülteci gelmiştir. 1979'da İran'da Şah rejiminin devrilip, Humeyni rejimi kurulmasının ve İran-İrak Savaşı'nın ardından yaklaşık bir milyon İranlı'nın Türkiye'ye geldiği tahmin edilmektedir. 1991 yılında ise Körfez Savaşı sırasında ve sonrasında yaklaşık 500.000 kişi Irak'tan gelerek Türkiye'ye sığınmıştır. Bu sığınmacıların çoğu geri dönmesine rağmen, Irak'tan Türkiye'ye sığınmacı göçü azalan rakamlarla da olsa devam etmiştir. Benzer şekilde İran'dan da sığınmacı göçü bireysel düzeylerde sürmektedir. Öte yandan, 1980'li yılların sonunda Türkiye'ye Türk kökenli 300.000 Bulgaristan göçmeni sığınmacı olarak gelmiş bunların yarısından fazlası sonradan Bulgaristan'a geri dönmüştür. Daha sonra 1990'lı yılların sonunda yaklaşık 25.000 Bosnalı Türkiye'ye sığınmış, bunların da çoğu Dayton Antlaşması'ndan sonra ülkelerine geri dönmüştür. 1997 yılının sonuna gelindiğinde ise Bosna Hersek, İran ve Irak'tan 2400 mültecinin ve 2200 sığınmacının ülkede kaldığı belirtilmektedir. Sayıları bu kadar olmamakla

birlikte Somali, Afganistan, Sri Lanka, Filistin'den de sığınmacılar gelmektedir (İçduygu ve Toktaş, 2005:30-31).

2. Türkiye'deki Sığınmacılar İçin Gündelik Yaşam

Türkiye'ye çoğunlukla İran ve Irak'tan bireysel gelişler olmaktadır. Bu kişiler Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından belirlenen yaklaşık 30 ilde ikamet etmekte ve iltica talebi uygun bulunanlar BMMYK tarafından üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeyi beklemektedir. Bu süreçte günlük yaşamın getirdiği gereksinim ve sorunları tek başlarına çözmek durumundadırlar.

Kendi başlarına günlük yaşamlarını devam ettirmekte zorlanan sığınmacılar özellikle Türkiye'de bekleme süresinin uzamasıyla birlikte pek çok sorunla karşılaşmaktadırlar. Bu sorunlar, eğitim sorunları, psikososyal sorunlar, dil konusundaki güçlükler, sağlık sorunları, uyum sorunları, sosyal ilişki kurma sorunları, ekonomik sorunlar olarak sınıflandırılabilir. Bunlara kişinin evinden, ülkesinden ayrılmak zorunda kalarak başka bir ülkeye sığınması, yanında birikimlerini getirememesi, ülkesinde sahip olduğu statü ve kaynaklar kadar sosyal destek sistemleri denen aile, akraba, komşu gibi ilişki ağlarının yokluğu da eklendiğinde gündelik yaşamın sığınmacılar için ne kadar zorluklarla dolu olduğu daha iyi anlaşılabilir (Buz, 2002:171).

Sığınmacıların Türkiye'de yaşadıkları sorunları Türkiye'ye geliş ve sığınma talebinde bulunulması ile başlayan sorunlar, bekleme sürecinde günlük yaşamda karşılaşılan sorunlar ve sığınma talebinin olumlu ya da olumsuz şekilde sonuçlanması ile ilgili sorunlar olmak üzere üç grupta toplamak mümkündür (Buz, 2002:69).

Türkiye'ye gelişlerinde ülkelerinde ve kaçış sırasında travmatik deneyimler yaşamışlardır. Kimlik yokluğu, sığınma başvurusu yapmada gecikme gibi durumlarla karşılaşabilirler (Angelis, 1998:4). Bekleme sürecinde gündelik yaşamda karşılaştıkları sorunlar ise çeşitlilik göstermektedir. Tüm sığınmacı ve mülteciler için geçerli olan barınma, beslenme ve giyim gibi gereksinimlerin; psikososyal yardım, dil öğrenme gibi gereksinimlerin (Padilla, 1997: 601-603); anksiyete, depresyon, somatizasyon, uyku düzensizliği, dikkat eksikliği, PTSD gibi durumların (Rado, 1997:14; Summerfield, 1991:8) Türkiye'deki sığınmacılar için de geçerli olduğu görülmektedir.

Sığınma talebinin kabul edilmesi sığınmacı için olumlu bir durumdur. Kabul edilenler üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeyle bağlantılı kaygı ve korku yaşamaktadır. Ancak kabul edilmeyenlerin durumu daha fazla güçleşmektedir. Bu durumda her ne kadar insani gerekçelerle kalmalarına bir süre daha izin verilse dahi, artık BMMYK'nın ilgi alanından çıkmakta ve dolayısıyla Türkiye'de kaçak olarak kalmaya devam etmektedirler. Bu grubun yaşayabileceği korku, kaygı, gelecekte umutsuzluğu ve belirsizliği tahmin etmek hiç zor değildir.

3. Türkiye'deki Sığınmacıların Sosyal Profili

Bu çalışmada sığınmacıların sosyal profili iki alan araştırması sonucuna dayanarak ortaya konmuştur. Bu araştırmalardan ilki Buz tarafından 2002 yılında 506 Ortadoğulu sığınmacı ile yüz yüze görüşme yoluyla toplanan verilerden oluşmaktadır. İkincisi yine Buz tarafından 2006 yılında 20 kadın ve 20 erkek sığınmacı ile derinlemesine görüşmeler yoluyla toplanan verilerden oluşmaktadır. Her iki çalışma sığınmacı kadın ve erkeklere, sığınmacıların birtakım özellikleri ve profillerine ilişkin önemli veriler ortaya çıkarmıştır.

Bu araştırmalardan ilki 2002 tarihinde Ankara, Konya, Karaman, Burdur, Isparta illerinde ikamet eden 506 sığınmacıyla yüz yüze yapılan bir alan araştırmasıdır. Bu araştırmaya göre sığınmacıların sosyo-demografik özellikleri ve sosyal profillerine ilişkin şu bulgular ortaya çıkmıştır:

1. Sığınmacıların % 70'e yakını erkek ve % 63,6'i evlidir.
2. Sığınmacıların en çok konuştukları dil % 50,2 ile Farsça olarak belirlenmiştir.
3. Sığınmacıların geldikleri ülkeler içinde % 61,8 ile İran başta gelmektedir.
4. Sığınmacıların % 38,1'i 25-34, %28,5'i 35-44 ve %20,8'i 14-24 yaş arasındadır.
5. Sığınmacıların % 42'si lise mezunudur.
6. Sığınmacıların % 40'ı eşi ve çocuklarıyla Türkiye'ye gelmiştir.
7. Sığınmacıların % 75'i Türkçeyi hiç bilmemektedir.
8. Sığınmacıların % 51,7'sinin iltica başvuruları görüşülmeye devam edilmektedir.

9. Sığınmacıların % 69,6'sının hiçbir geliri bulunmamaktadır (Buz, 2002:111).

Bu bulgular sığınmacıları tanıtıcı birtakım bilgilere işaret etmektedir. Bu araştırmada ayrıca sığınmacıların gündelik yaşamlarına ilişkin bilgiler ve karşılaştıkları sorunlara ilişkin de bir tespit yapılmıştır. Bu sorunlar:

1. Sığınmacıların % 80,6'sı, sağlık sorunlarıyla karşılaştıklarında çözemediklerini belirtmişlerdir.

2. Sığınmacılar, sağlık hizmeti alma konusunda karşılaştıkları güçlükleri; % 64,5'i ilaç ve tedavi giderleri için payına düşen harcamaları yapamama, % 60'ı sağlık hizmetlerinden nasıl yararlanacağını bilememe, % 50'si dil güçlüğü nedeniyle yakınmalarını anlatamama olarak ifade etmişlerdir.

3. Sığınmacıların % 57,5'i psikolojik açıdan kendini kötü hissettiğinde sorunlarını kendi başına çözmeye çalışmaktadır, profesyonel yardım alamamaktadırlar.

4. Sığınmacı çocukların % 90'ı ülkemizde eğitimlerine devam etmemektedir. Bu durumun en önemli nedeni, % 40 ile geçici bir süre ülkemizde bulunduğu ve burada kalıcı olarak ikamet edemeyecekleri için eğitime devam etmeme olarak ifade edilmiştir.

5. Sığınmacıların % 95'i ekonomik anlamda sıkıntı yaşadığını düşünmektedir.

6. Sığınmacıların % 70'i Türkiye'de kısa süreli de olsa hiç çalışmadığını belirtmiştir.

7. Sığınmacıların % 99'u Türkiye'ye uyum sağlama ve sosyal ilişki kurma konusunda sorun yaşadığını belirtmiştir.

8. Sığınmacıların en çok yaşadıkları sorunlar; eski arkadaşlık ilişkilerini özleme (% 69,9), evini ve mahallesini özleme (% 66,9), ülkesinde maddi durumu iyiyken burada kötüleştiği için uyumda zorlanma (% 64,3), ülkeler farklı olduğu için uyumda zorlanma (% 63,9), gelecekte iyi bir yaşantısının olacağını düşünmeme (% 63,1), sorunlarını çözme konusunda kendini güçsüz hissetme (% 61,9), ailesiyle sadece iltica konusunda konuşma (% 59,7), insanlarla yeni ilişkiler kurma konusunda güçlük yaşama (% 58,5), iltica talebinin kabul edilmemesinden korkma (% 58,1), ülkesini ve oradaki düzenini özleme (% 57,9), Türkçe bilmediği için kendini ifade etmekte zorlanma (% 57,5),

kültür farklılığı yaşama (% 57,3), kendini yalnız hissetme (% 56,9), yaptığı hiçbir şeyden zevk alamama (% 56,3), Türkçe bilmediği için insanları anlamakta zorlanma (% 55,3) dır.

9. Sığınmacıların beklentilerine bakıldığında, % 69'unun yeterli bir para yardımı, % 66'sının iltica konusuyla ilgili konularda hukuki yardım, % 46'sının dil güçlüğünü halletme konusunda yardım ve % 40,5'inin daha fazla psikososyal destek istedikleri görülmektedir (Buz, 2002:170-173).

Bu belirlemelerin ardından yine Buz tarafından 2006 yılında 20 kadın ve 20 erkek sığınmacıyla yapılan derinlemesine görüşmelere dayalı alan araştırması da kadın ve erkeklerin sığınma deneyimleri arasındaki farklılıklar ve sığınmacıların sosyal profillerine ilişkin önemli bulgular sunmaktadır. Bu çalışmada temel nokta sığınmacı kategorisinin heterojen olduğu ve bu nedenle sığınma deneyiminde farklılıkların dikkate alınması gerekliliği olmuştur. Bu açıdan bakıldığında toplumsal cinsiyet rolleri açısından kadınlar ve erkekler arasında sığınma deneyiminde farklılıklar göze çarpmaktadır.

Araştırma bulgularına göre sığınmacı kadınların medeni durumu incelendiğinde, ağırlıklı olarak dul veya boşanmış oldukları görülmüştür. Dul kadınların çoğu kocasını ölüm yoluyla kaybetmiştir. Sığınmacı kadınların çoğunluğunu İran ve Somali'den gelenler oluşturmaktadır. Sığınmacı kadınların sahip oldukları çocukların sayısı değişiklik göstermektedir. Genellikle Somalili kadınlar üç ve daha fazla sayıda çocuk sahibidirler. Sığınmacı kadınların eğitim durumu incelendiğinde, İranlı kadınların çoğunun lise mezunu olduğu görülmektedir. Somalili kadınların ise hiçbir eğitimi yoktur. Sığınmacı kadınların meslekleri incelendiğinde, Somalili kadınların mesleklerinin olmadığı görülmüştür. İranlı kadınlar öğretmen, mimar, ekonomist, memur gibi meslekler yapmaktadır. İranlı kadınlar içinde üniversite eğitimi göremeyen kadınların pek çoğu ise sekreterlik, evlerinde kadın kuaförlüğü, cilt bakımı, kadın terziliği gibi işleri kaçak olarak yapmışlardır. Konuşulan diller açısından bakıldığında İranlı kadınların Farsça, Somalili kadınların Somalice ve Arapça konuştuğu görülmektedir (Buz, 2006: 121-122).

Sığınmacı kadınların Türkiye'ye geliş nedenleri içinde sosyal nedenler başta gelmektedir. Kadınlar içinde politik nedenlerle gelenler de vardır. Sosyal nedenler olarak gösterilen nedenler İran için eşle anlaşamama ve boşanma, aile içi şiddet, evlilik dışında hamile kalma, kocası ölünce kocasının kardeşiyle evlendirilmek istenme, farklı bir dinden olma nedenlerine bağlı ayrımcılık; Somali için ise ülkedeki kabile savaşlarında

kadınların kocalarının öldürülmüş olması, kendilerinin tecavüze uğraması ve Somali’de bir kadın olarak yaşayamaz hale gelmeyle bağlantılıdır. Politik nedenlerle gelen kadınlar ise İran’da politik mücadelede bulunan, insan hakları kuruluşlarında çalışan kişiler olup bu nedenle ülkelerinde tehdit edilmişler ve kaçmak zorunda kalmışlardır (Buz, 2006:122).

Sığınmacı erkekler açısından bakıldığında kadınlarla benzer ve farklı özelliklerinin olduğu görülmektedir. Sığınmacı erkekler çoğunlukla evli olup, tek başlarına Türkiye’ye gelmektedir. Sığınmacı erkeklerin eğitim durumu incelendiğinde, İranlıların çoğunlukla üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Somalili erkeklerin daha az eğitimi olduğu görülmüştür. Sığınmacı erkeklerin meslekleri incelendiğinde, en fazla ticaret yaptıkları görülmektedir. Bunun yanı sıra görüşülen İranlılar arasında üniversite eğitimleri devam eden üniversite öğrencisi, avukat, şoför, hamal, muhasebeci ve tesisatçı gibi meslekler öne çıkmıştır. Sığınmacı erkeklerin geldiği ülkeler incelendiğinde, İran’dan gelenlerin çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Ardından Somalililer büyük bir grubu oluşturmaktadır. Afganistan, Irak, Çin/Uygur Bölgesi ve Moritanya’dan gelen çok az sayıda insan bulunmaktadır. Sığınmacı erkeklerin konuştıkları diller incelendiğinde, en çok konuşulan dilin Farsça olduğu görülmüştür. Ardından Somalice gelmektedir. Somalice konuşanlar ek olarak Arapça bilmektedir (Buz, 2006:123).

Sığınmacı erkeklerin geliş nedenleri incelendiğinde, sosyal ve politik nedenlerle gelenlerin yaklaşık aynı oranlarda oldukları görülmüştür. Politik nedenlerle gelenler ülkelerindeki politik faaliyetlerini gerekçe göstermektedir. Kabile savaşlarından kaçanlar ve ayrımcılığa uğradığını belirtenler kendi geliş nedenlerini sosyal neden olarak belirtmiştir (Buz, 2006:124).

Sığınmacı kadın ve erkeklerin göç anlatıları analiz edildiğinde kadınların sığınma durumundan erkeklerden daha olumsuz etkilendikleri ortaya çıkmıştır. Buna göre kadınlar, zorunlu göç nedenleri, göçü tek başına yapma, sorumluluk ve rollerindeki artış, psikolojik olarak olumsuz etkilenme ve iş bulmada yaşanan güçlükler boyutunda sığınma deneyiminden erkekler göre daha olumsuz etkilenmektedir. Ancak burada göz önünde tutulması gereken bir nokta her bir etkilenme dinamiğinin diğeriyle ilişkili olduğu gerçeğidir. Yani örneğin sığınmacı kadınların göç nedenleri onların, tek başına göçü gerçekleştirmesine, sorumluluk ve rollerinin artışına, psikolojik olarak göçten olumsuz etkilenmelerine, iş bulmalarında güçlük yaşamalarına yol açmaktadır. Bu

çerçeve de bu boyutların birbirlerini karşılıklı olarak etkilediğini söylemek mümkün görünmektedir.

Sığınmacı kadınların göçten olumsuz etkilendiği bu boyutlar dışında olumlu bir boyut sığınmacı kadınların göçe daha iyi uyum sağlamaları olarak bulunmuştur. Kadınların, göçe uyumda başarılı olması üzerinde, kadınların aile reisi ve annelik rollerini sürdürme zorunluluğu, ailesini bir arada tutmak için güçlü olmak zorunda hissetmesi, göçle birlikte kadınlar üzerindeki kontrolün azalması ve kadınların artık ülkelerine dönme şanslarının olmamasının etkili olduğu görülmüştür.

Bu çalışmada sığınmacı kadınlar içinde politik nedenlerle gelmeyenler için kadının göçü erkek şiddetinden kaçmak için bir strateji olarak kullandığı ortaya çıkmıştır. Eşten yönelen şiddetten kendini ve çocuklarını koruma niyeti göçe yol açmıştır. Kadınlar kendilerine yüklenen pasif rollere itaat etmeyi seçmedikleri için göç etmişlerdir ancak göçle birlikte kadınlardan toplumsal cinsiyetleri nedeniyle beklenen rollerin ve sorumlulukların arttığı görülmüştür.

Önemli bir diğer farklılık, kadınların geldikleri ülkeler açısından dikkat çekmektedir. İranlı kadınlar kendi ülkelerinde genellikle daha hareketli iken göçle birlikte daha az hareketli olmaya başlamışlardır. Kendi ülkelerinde çalışabilmekte iken Türkiye'de çalışmamaya ya da eğitiminin daha altında işler yapmaya başlamaktadırlar. İranlı kadınlar daha eğitilidir. En azından liseyi bitirmişlerdir. Bu nedenle marjinal de olsa iş bulma ve çalışma konusunda daha şanslıdır ancak İran'daki olumlu gündelik yaşam koşulları da Türkiye'de olumsuzla doğru yönelmiştir. Yani daha iyi koşullarda yaşarken göçle birlikte daha kötü koşullarda yaşamaya başlamışlardır.

Ancak Somalili kadınlar için durum böyle değildir. Somalili kadınların neredeyse hiç eğitimi yoktur, meslek sahibi değildirler. Somali'de iken bütün gün evde ve çocuklarıyla ilgilenen ve evin dışına çıkmayan bir yaşam sürdürmüşlerdir. Türkçe de bilmedikleri için Türkiye'de de bütün gün evde oturmakta ve dışarı dahi çıkmamaktadırlar. Bu açıdan göçle birlikte yaşamlarının gündelik rutininde değişen bir şey olmamıştır.

İran'dan gelen sığınmacı kadınlar, Türkiye'ye göç etmeyi kendileri seçmiştir. Türkiye'nin seçilmiş olmasının coğrafi yakınlık, ülkeye girişte pasaport zorunluluğu olmaması ve kültür olarak İran' a yakın olması gibi nedenleri olduğu İranlı kadınlar tarafından dile getirilmiştir. Bu nedenlerle İranlı kadınların gelişleri de çok zor

olmamıştır. Somalili kadınlar ise Türkiye'ye göç etmeyi düşünmediklerini dile getirmişlerdir. Aslında İtalya'ya gitmek üzere gemi kaptanı ile anlaşmışlardır ancak kandırılmışlardır. İstanbul'a geldiklerini, minarelerin bolluğundan anlayabilmişlerdir. Somali'nin coğrafi olarak daha uzak olması nedeniyle yolculukları daha zor geçmiştir. Yine bu durumla bağlantılı olarak İranlı sığınmacı kadınların Türkiye'de geçici olarak buldukları, üçüncü bir ülkeye gitmeyi bekledikleri görülmüştür. Somalili kadınlar ise statü alamazlarsa Türkiye'ye yerleşmeyi bir seçenek olarak düşünmektedir.

Sığınmacı erkekler, “gerçek sığınmacıların” kendileri olduğunu, politik eylemlilikler yürüttükleri için sığınmacı olmayı hak ettiklerini düşünmektedir. Kadınları ise politik olmayan etkinlikleri nedeniyle “haksızca” sığınmacı statüsü aldıkları için eleştirmektedirler. Sığınmacı erkeklerin diğer bir karşı çıktığı durum eşcinsel olması nedeniyle sığınma talebinde bulunanlar olmuştur. Bu durumu, sığınmacı erkekler ‘haksız’ olarak nitelemişlerdir. Kadınlar da erkeklerin daha kolay “sığınmacı” olarak kabul edildiğini düşünmektedir. Politik nedenlerle gelen kadınlar kendilerini “politik sığınmacı” olarak kabul ettirmekte oldukça zorlandıklarını, adeta “yalancı” muamelesi gördüklerini ifade etmişlerdir. Aslında bu durum toplumsal cinsiyetten kaynaklanan zulmün altıncı bir madde olarak 1951 Sözleşmesi'nde yer almamasından kaynaklanıyor görülmektedir. Bu durum ayrı bir madde olarak düzenlenmediği için kadınlar “belirli bir sosyal gruba üyelik” ölçütüne göre sığınmacı statüsü almaktadır. Eşcinsel olanlara dair önyargılar da buradan kaynaklanmaktadır. Eşcinseller de “belirli bir sosyal gruba üyelik” ölçütüne dayalı olarak statü almaktadır. Bu durum, sığınmacı erkekler tarafından “kadın ve eşcinsellerin gerçek sığınmacı olmadığı” yönündeki bir algılayışı güçlendirmektedir.

Kadınların göç ediş nedenlerine, farklı dini inançlara sahip olmalarına ve geldikleri ülkelere bağlı olarak göçü farklı deneyimledikleri ortaya çıkmıştır. Buna göre politik nedenlerle gelen kadınlar, sosyal nedenlerle gelen kadınlara göre göçe daha iyi uyum sağlamaktadır. Çünkü politik eylemliliklerinin bir bedeli olacağına farkındadırlar ve göçün getirdiği olumsuz durumu daha rahat kabullenmektedirler. Yine bu iki grup arasında kadınlık ve erkeklik algıları, beklentiler ve karar verme süreçleri açısından farklılıklar bulunmuştur. Hıristiyan kadınlar göçten diğer kadınlara göre daha olumsuz etkilenmektedir. Hıristiyan oldukları için göç etmeye karar vermekte ve göç sonrasında da diğer sığınmacılar tarafından dışlanmaktadır. Dolayısıyla göçle ilgili deneyimleri ve etkilenmeleri

daha olumsuz yönde gerçekleşmektedir. Somali ve İran gibi farklı ülkelerden gelme de göçü deneyimi açısından farklılıklar yaratmıştır. İran'dan gelen daha eğitilmiş, dil bilen ve ekonomik olarak daha iyi durumdaki kadınlar ile Somali'den gelen eğitimi az, dil bilmeyen ve evinin dışına dahi çıkmamış kadınlar için göç, farklı bir süreç olarak yaşanmıştır. Somali'den gelenler göçe daha iyi uyum sağlamakta ve göçle birlikte ortaya çıkan olumsuz yaşam durumlarına uyumda daha başarılı olmaktadır. Çünkü İranlı kadınlar, ülkelerindeki iyi koşullara göre daha olumsuz koşullarda yaşamaya çalışırken, daha az hareketli hale gelirken, Somalili kadınlar göçle birlikte köken ülkelerindeki zaten çok olumsuz yaşam koşullarından görece daha iyi koşullara sahip hale gelmişlerdir. Sonuç olarak, yukarıda bahsedilen boyutlar açısından bakılarak göç sürecinin kadınlar tarafından farklı deneyimlendiğini söylemek mümkündür.

Sonuç

Görüldüğü üzere Türkiye'ye gelen sığınmacıların sosyal profili büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitlilik kişilerin geldikleri ülke, cinsiyet, eğitim durumu gibi değişkenlere bağlı olarak meydana gelmektedir. Bu çeşitlilik içerisinde ortaya çıkan önemli bir durum sığınmacıların gündelik yaşamlarında karşılaştıkları sorunların çözümüne yönelik bir sistemin hayata geçirilmesi gerekliliğidir. Türkiye'de sığınmacılara yönelik hizmetler kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri tarafından yürütülmektedir. Ancak sorunların çözümü konusunda sistematik ve bütüncül bir hizmet ağının varlığından bahsetmek mümkün değildir. Özellikle sivil toplum örgütleri kaynakları doğrultusunda ve proje temelli çalışmaktadır. Dolayısıyla sığınmacılara yönelik olarak yürüttükleri hizmetlerin kalıcı ve sürdürülebilir olması mümkün olmamaktadır. Sığınmacılara yönelik hizmetlere ilişkin olarak köken ülkeden kaçışlarına neden olan olaylardan başlayarak, kaçış sırasında yaşadıkları travmalar, aile bölünmesi, tehlikeli yolculuk ve Türkiye'deki gündelik yaşamda karşılaştıkları sorunlar dikkate alınarak hizmetlerin bu bütünlük içinde planlanması gereklidir (Buz, 2004:162).

Sığınmacıların sosyal profilleri açısından bakıldığında pek çok değişkenin işlevsel olduğu görülmektedir. Sığınmacıların, cinsiyetleri, geldikleri ülkeler, eğitim durumları, sosyal statüleri, dil bilip bilmemeleri gibi pek çok durumun sığınma deneyiminde farklılıklara yol açtığı görülmektedir. Bu nedenlerle sığınmacıların sosyal profillerine ilişkin olarak genelleyici yargılardan kaçınılması ve olguya çok yönlü bakılması

büyük önem taşımaktadır. Örneğin toplumsal cinsiyet farklılıkları sığınmacıların sosyal profilinde çok önemli bir yerde durmaktadır. Sığınmacıların kadın yada erkek oluşu sığınma sürecinin farklı deneyimler kümesine denk gelmesine yol açmaktadır. Bu nedenle sığınmacılarla ilişkili uygulama ve hukuksal düzenlemelerde kadın ve erkeklerin sığınma deneyimlerinin farklılıklarını dikkate almak gereklidir. Bu alanda var olan ve faaliyet gösteren tüm disiplin ve mesleklerin de toplumsal cinsiyet konusuna duyarlı olması ve farkındalık sahibi olması büyük önem taşımaktadır.

Diğer bir boyut Türkiye'nin AB süreci ile ortaya çıkan ve sığınma politikasına yön veren gelişmelerdir. Bu yeni gelişmelere göre Türkiye sığınmacılar konusunda uyguladığı coğrafi kısıtlamayı kaldırmayı taahhüt etmiştir ve sığınmacıların Türkiye'de kalıcı yerleşimlerinin önünü açmıştır. Sığınmacılar için kabul ve barınma merkezleri konusunda çalışmalar sürmektedir. Bu noktada önemli bir tartışma gelen kişilerin Türkiye'de kalıcı yerleşmelerinin önünün açılmasının Türkiye'ye yönelecek kitlesel bir göçe yol açacağı tartışmasıdır. Ancak bu çalışma kapsamında temel alınan iki araştırma ve diğer araştırmalarda gelen sığınmacıların Türkiye'yi varış ülkesi olarak düşünmediği, daha çok Avrupa'ya gitme hayalleri olduğu görülmüştür. Ya kandırıldıkları ya da Avrupa'ya geçiş için uygun bir yol olarak gördükleri için daha çok Türkiye'ye gelmektedirler. Dolayısıyla kamuoyunda çokça tartışılan coğrafi çekincenin kalkmasıyla oluşacak kitlesel göç dalgasının gerçekleşmeyeceği düşünülmektedir.

Türkiye iltica politikasındaki bu temel değişim birçok çevre tarafından eleştirilmekte ve Türkiye'ye 'tampon ülke' muamelesi yapıldığı belirtilmektedir. Bu yolla esasında Avrupa'ya doğru gerçekleşecek göç akımlarının Türkiye'de durdurulacağı ve Türkiye'nin bu anlamda kullanıldığı belirtilmektedir. Diğer bir tartışma ise bu yeni düzenlemenin getireceği maliyetlerin paylaşımı konusudur ve bu anlamda Avrupa Birliği fonlarından yararlanmak mümkün olacaktır.

Türkiye'nin sığınma ve göç politikasının büyük bir değişim sürecinde olmasının getireceği birtakım yeni düzenlemelerin hayata geçirilmesi öncelikli bir konu olarak gündemdedir. Sığınmacıların kalıcı yerleşimleriyle birlikte Türkiye'nin 'varış ülkesi' olarak tasarlanması çalışmaları büyük bir önem taşımaktadır. Göç alan ülkeler için geçerli olan entegrasyon, dil eğitimi, istihdam gibi konuların düzenlenmesinde farklı kuruluşların birlikte çalışması gerekmektedir. Bu konularda Türkiye'nin 'Ulusal Göç ve İltica Eylem Planı' sorumlu kuruluşları

(İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, SHÇEK, Çalışma Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, sivil toplum kuruluşları vb.) belirtmiştir. Bu anlamda ulusal planın, sığınmacıların kalıcı yerleşimlerine yönelik düzenlemeleri sistematize ettiğini söylemek mümkündür. Ancak sığınmacıların sosyal entegrasyonu için de özellikle kalıcı yerleşimlerin olacağı bölgelerdeki yerel topluma yönelik farkındalık yaratma çalışmalarına büyük ihtiyaç bulunmaktadır. Çünkü entegrasyon tek yönlü değildir, sığınmacıların entegrasyonu kadar Türk halkının da onları kabul etmesi gerekmektedir. Bu anlamda ortak dini ve kültürel değerler bu bütünleşmeyi kolaylaştırabilir. Ancak aynı zamanda istihdamla ilgili olarak Türkiye'deki sınırlı olanaklar sığınmacıların kabulünü zorlaştıran bir etki yaratabilir. Bu çerçevede sığınmacılara yönelik olarak ayrımcılık ve dışlama yaratabilecek potansiyel alanlarda iyi düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır. Sığınmacılara yönelik olarak yapılan düzenlemelerde temel kural, yaşam standartlarının yaşadıkları yerel topluluktaki standartların üstünde olmaması ve dolayısıyla olumsuz tutumların hedefi olmamalarıdır.

Sığınmacıların sosyal profillerinin gösterdiği üzere bu kişiler çok farklı birikimleri olan kişilerdir ve onlara sadece ülke ekonomisine yük olacak kişiler olarak bakmak yanlış olacaktır. Sahip oldukları kaynak ve güçlerle bu kişilerden yararlanmak mümkündür ve Türk toplumu açısından bir zenginlik olarak düşünülmelidirler. Türkiye tarihi boyunca çeşitli ülke ve kültürlerden gelen göçmenlere her zaman kapılarını açmıştır ve bu konuda her zaman kabul edici olmuştur ve yeni yerleşim taleplerine karşı yine kabul edici olmaya devam edecektir.

Önemli bir diğer nokta sığınma hakkının temel bir insan hakkı olarak tanınmış olması gerçeğidir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 14. maddesi "Herkesin zulüm karşısında sığınma hakkı vardır" demektedir. Bu nedenle bu temel insan hakkının kullanımı konusunda tüm devletlerin çok duyarlı davranması ve göç konusunda engelleyici olmaması gerekmektedir. Ancak göç ve sığınma konularında hakim eğilim göçü kısıtlama ve güvenlik kaygılarını ön plana çıkarma şeklindedir. Bu kaygılar anlaşılır olmakla birlikte sadece bu boyuttan bakmak yeterli bir yaklaşım olmayacaktır. Sığınmacılar ülkelerinde zulüm görme riski olduğu için ülkelerini terk etmekte ve başka bir ülkeden sığınma istemektedir. Dolayısıyla sadece güvenlik çerçevesinde bir bakış sığınma sistemine erişime büyük ihtiyaç duyan bu grubun kabulünü zorlaştıracaktır. Oysaki insan haklarını ön plana çıkaran ve ihtiyacı olan kişilerin sığınma mekanizmalarına erişimlerini kolaylaştıran bir yapıyı hayata geçirme konusunda tüm devletlerin büyük bir duyarlılık

göstermesi gerekmektedir. Savaş ve çatışmaların bitmediği bir dünyada bu türden hümanist ve evrensel hukukun ve tüm insanlığın oluşturduğu ortak değer ve uygulamalara her grubun ihtiyacı olabilir ve bu alanda çalışan meslek ve disiplinlerin temsilcilerinin de bu bakış açısında sahip olmaları çok önemlidir.

Kaynakça

- Angelis, D. Furio, (1998), “Bu Benim Başıma Gelir Miydi? Mülteci Sorunu ve Uluslararası Toplumun Buna Yanıtı”, *Umuda Doğru Dergisi*, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği Yayını, Yıl 2, Sayı 4, ss.4-6.
- Buz, Sema, (2002), “Türkiye’deki Sığınmacıların Üçüncü Bir Ülkeye Gidiş İçin Bekleme Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlar” Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Buz, Sema, (2004), *Zorunlu Çıkış Zorlu Kabul Mültecilik*, Ankara: Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği Yayınları, No:5.
- Buz, Sema, (2006), “Kadın ve Göç İlişkisi: Sığınan ve Sığınmacı Kadınlar Örneği” Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara
- İçduygu, A. ve Sirkeci, İ., (1999), “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Göç Hareketleri”, *75 Yılda Köylerden Şehirlere*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, ss.249-268.
- İçduygu, A. ve Toktaş, Ş., (2005), *Yurtdışından Gelenlerin Nicelik ve Niteliklerinin Tespitinde Sorunlar*, Ankara: TUBA Raporları, Sayı 12
- Padilla, C. Yolanda, (1997), “Immigrant Policy: Issues for Social Work Practice”, *Social Work Journal of the National Association of Social Workers*, Vol. 42, No. 6, ss.600-610.
- Rado, Ted, (1997), “Psychoreactive Depression: Refugees and Alcohol Abuse”, *Migration World Magazine*, Vol. 25, No. 5, ss. 12-20.
- Summerfield, Derek, (1991), “Mental Health of Refugees and Displaced Person”, *The Lancet*, 338-8777: ss.6-14.